

В.Федяєва
м. Херсон

Педагогічно-правова просвіта батьків у 70-х роках ХХ століття в Україні

Сім'я посідає особливе місце в житті кожної людини. В ній ми виростаємо, виховуємося, в ній ми засвоюємо моральні норми і культурні традиції, історичний досвід попередніх поколінь.

Багато питань особистого життя вирішуються в сімейному колі. Саме сім'ї притаманна атмосфера довіри, взаємної поваги, доброзичливості, чуйності, дитина знаходить підтримку у всіх корисних справах.

Підростають діти, починають самостійне життя, одружуються, створюють власні сім'ї і у них з'являються діти, про яких треба піклуватися, їх треба виховувати.

Таким чином здійснюється постійне циклічне коло життя, у якому сім'я займає одне із провідних місць.

Сімейні відносини, як і інші важливі питання суспільства, регулюються нормами права, тобто держава в певних межах встановлює обов'язки членів сім'ї, розвиває їх у тому напрямку, який буде сприяти гармонійному розвитку усіх членів сім'ї.

Правовій просвіті батьків у 70-х роках ХХ століття приділялась постійна увага з боку держави, громадськості, педагогічних колективів шкіл тощо. Ці питання висвітлювались на сторінках журналів "Радянська школа", "Початкова школа". Насамперед, в цих публікаціях мова йшла про висвітлення досвіду організації просвіти батьків та батьківського всеобучу, розкривалися форми такої роботи через народні університети, кабінети педагогічної просвіти, педагогічні лекторії.

Людство давно зрозуміло необхідність регулювання сімейних відносин нормами права. Сімейним законодавством встановлено основи на яких і виникають сімейно-правові зв'язки. Правовими нормами визначаються права і обов'язки, які виникають між членами сім'ї, між батьками і дітьми. Все це

вимагає спеціальної підготовки батьків до виховання дітей і перш-за все на основах чинного законодавства. Тому знання основ сімейного законодавства є необхідною складовою загальної психолого-педагогічної підготовки батьків. Ці питання були постійно у колі зору відомих педагогів, вчених, громадських діячів і просвітників.

Першу програму підготовки матері до виховання і навчання дітей обґрунтував Я.А.Коменський у праці “Материнська школа”. Вітчизняні та зарубіжні вчені М.І.Пирогов, К.Д.Ушинський, А.С.Макаренко, В.О.Сухомлинський, Ж.-Ж.Руссо, Й.Г.Песталоцці, російські вчені П.Ф.Лесгафт, П.Ф. Каптерев у своїх працях також наголошували на залежності ефективності виховання дітей в сім’ї від підготовленості батьків.

Досить серйозну увагу цим питанням у ХІХ столітті приділяли багаточисленні педагогічні журнали, педагогічні товариства, які займалися просвітою населення.

Вивчення наукового доробку прогресивних вітчизняних громадських діячів, письменників та педагогів Є.Миропольського, І.Огієнка, І.Франка, Лесі Українки, С. Русової та інших свідчить, що визначаючи сім’ю – як провідну систему виховання дитини, вони наголошували на доцільності спеціальної психолого-педагогічної підготовки батьків до реалізації виховних завдань.

Сьогодні науковці України, науковим доробком яких є питання сімейного виховання (В.Постовий, Т.Щербань, П.Кононенко та інші) обґрунтовують необхідність посилити увагу до прогресивних традицій батьківської педагогіки, української родинно-побутової культури в змісті формування педагогічної культури батьків у сучасних умовах на засадах чинного законодавства про сім’ю.

Історія педагогіки України свідчить, що в нашій країні приділялась постійна увага вихованню дітей в сім’ї, оволодінню батьками потрібними педагогічними знаннями. Досить великий інтерес для нашого дослідження становлять 70-ті роки ХХ століття, коли в Україні протягом декількох

десятиліть існувала спеціальна система підвищення педагогічної культури батьків спрямована на засвоєння батьками норм моральної і правової відповідальності за виховання власних дітей.

Саме висвітлення сутності моральних і правових норм відповідальності батьків за виховання дітей у 70-х роках ХХ століття в Україні є метою нашої публікації.

Система освіти і виховання УРСР в цей історичний період вибудовувалася на поєднанні батьківського і громадського виховання.

У вихованні підростаючого покоління брали участь сім'я, школа, громадськість. В Україні сім'я створювалась на засадах любові, спільних інтересів, поваги і спільного прагнення до виховання дітей.

У відповідності до чинного законодавства були обґрунтовані головні положення радянського сімейного права і закріплені в основах законодавства Союзу РСР і союзних республік про шлюб і сім'ю, який було введено в дію з 1 жовтня 1968 року. Цей правовий документ являв собою якісно новий етап в регулюванні шлюбно-сімейних відносин у нашій країні. У ньому були розроблені найважливіші питання життя сім'ї в період будівництва комуністичного суспільства. Основи законодавства УРСР про шлюб і сім'ю [2] формулювали основні принципи українського сімейного права. У відповідності до них встановлювалися найбільш важливі правила з питань життєдіяльності сім'ї.

За цими нормативними документами сім'я в Україні створювалась на нових засадах і принципах відносин між її членами. Провідним критерієм вступу до шлюбу стали любов, повага і спільне прагнення до виховання дітей. Поринули в далеке минуле примус вступу до шлюбу, матеріальна зацікавленість в ньому, в сім'ї запанувала рівноправність між чоловіком і жінкою. Новими, сповненими поваги до авторитету, праці і особи батьків стали відносини між дітьми і батьками. В країні опікувались питанням підвищення життєвого рівня, матеріальної забезпеченості громадян. В цей період з кожним роком все більше громадян одержує окремі квартири. Скорочено тривалість

праці в робочі й передсвяткові дні. Розширено пільги для осіб, які навчаються без відриву від виробництва та підвищують свій культурний та професіональний рівень. Все це сприяє зміцненню радянської сім'ї, її моральному розквіту.

Над розв'язанням актуальних проблем виховання молодого покоління в сім'ї, обґрунтуванням і практичною перевіркою кращих форм і методів сімейного виховання працюють науковці, вчителі-практики, партійні, комсомольські і громадські діячі.

У 70-х роках ХХ століття система освіти і виховання в Україні вибудовувалася на єдності батьківського і громадського виховання. У дошкільні роки частина дітей виховувалась тільки у родині, хоча з кожним роком у цей період, розширювалася сітка дитячих садків і дитячих ясел.

Так, у 1965 році у цих закладах виховувалося 50 % дітей, на утримання яких було асигновано більше 1 млрд. карбованців. Подальші заходи в державі передбачали повне забезпечення і безкоштовне утримання всіх дітей в яслах, садках і майданчиках.

Починаючи з шкільного віку, батьківське виховання здійснювалося одночасно з вихованням дітей у загальноосвітніх школах, технікумах, училищах тощо. Незважаючи на те, що в цей історичний період, перевага віддавалася громадському вихованню, всі творці державної ідеології 70-х років ХХ століття розуміли, що саме батьки відіграють важливу і провідну роль у вихованні дитини протягом всього часу. Адже вони найближче стоять до дитини. Саме під їх наглядом відбуваються всі зміни в дитині. У родині починається становлення характеру особистості, формуються її перші трудові навички, моральні звички та переконання. Тут вперше дитина починає відчувати і пізнавати силу колективу та його велике значення.

Тому в нашій країні постійно звертались до сім'ї, до проблем сімейного виховання, до питань спільної роботи сім'ї, школи, громадськості у справі виховання підростаючого покоління. На порядок денний постало питання щодо оволодіння батьками потрібних психолого-педагогічних знань, дотримання

Кодексу законів про сім'ю, опіку, шлюб і про акти громадського стану Української РСР (1968).

Над розв'язанням актуальних проблем виховання молодого покоління, винайденням і удосконаленням кращих його форм і методів працювали науково-дослідні інститути, наукові лабораторії, колективи шкіл.

За роки Радянської влади систематично великими тиражами для батьків виходять книги про шляхи, форми і методи виховання підростаючого покоління. Серед них, передусім, збірки творів класиків марксизму-ленінізму про виховання. В окремих хрестоматіях було систематизовано праці громадських діячів, політиків, відомих в країні людей, вчених, що розглядали питанні сімейного виховання.

Подають допомогу батькам періодична преса, зокрема, журнали “Советская педагогика”, “Семья и школа”, “Радянська школа”, кіно, радіо, телебачення.

Поліпшенню батьківського виховання багато уваги приділяють педагогічні колективи, партійні і комсомольські організації, профспілки. Важливі справи розв'язують школи матерів, університети для батьків, громадські батьківські ради на підприємствах, при будинкоуправліннях тощо.

Всі заходи були спрямовані на підвищення рівня сімейного виховання, на знання батьків щодо виховання дітей в сім'ї, щодо відповідальності батьків за майбутнє дитини.

Видатний радянський педагог А.С.Макаренко говорив, що виховує все – люди, речі, явища, але насамперед і найбільше – люди. З них на першому місці батьки і педагоги. Від батьків і педагогів у великій мірі залежить, якою виросте дитина. Вони відповідають за неї перед соціалістичною державою, яка створює всі умови для щасливого дитинства. Батьки мають пам'ятати, що виховання дітей – “найбільш важлива галузь нашого життя, що наші діти – це майбутні громадяни нашої країни, що вони будуть творити історію, що вони – це майбутні батьки і матері, які теж будуть виховувати своїх дітей. Діти повинні вирости чудовими громадянами, хорошими батьками й матерями” [3, с.25]

Питання формування відповідальності батьків за виховання дітей посідали чільне місце у програмах, навчальній літературі батьківського педагогічного всеобучу, а також були предметом обговорення в трудових колективах, партійних і комсомольських організаціях. Аналіз науково-педагогічної літератури, публікацій на сторінках періодичної преси того періоду, стенограм і протоколів партійних і комсомольських організацій, матеріалів роботи товариства “Знання” дає підставу говорити, що формування у батьків відповідальності за виховання дітей у 70-х роках ХХ століття здійснювалося за такими основними складовими: виховання дітей – право і обов’язки батьків; моральна відповідальність батьків за виховання дітей та форми громадського впливу на батьків. Суттєве місце у цій роботі посідав блок правової відповідальності батьків за виховання дітей. Насамперед, батькам роз’яснювалися питання цивільно-правової та кримінально-правової відповідальності батьків. Слід зазначити, що основні положення відповідальності батьків за виховання дітей виходили із прав і обов’язків батьків. Вони мали усвідомити, що виховання дітей, піклування про їх фізичний розвиток, формування почуттів, основ наукового світогляду, культури поведінки, – це природне прагнення людини. Життя людини, позбавленої любові й прив’язаності до дітей, збіднене на найбагатші почуття, велику втіху. Й навпаки, щасливе материнство і батьківство робить життя багатогранним і жвавим, несе з собою насолоду і радість. Право на батьківство, право на виховання своїх дітей є одним з найістотніших прав людини.

Разом з тим виховання дітей – це обов’язок батьків перед суспільством, перед самими дітьми. Виконання цього обов’язку – справа почесна, але нелегка і надзвичайно відповідальна.

Особлива увага батьків в той час зверталась на те, що, виховуючи дітей, батьки повинні охороняти їх від негативних процесів старих стереотипів, які ще подекуди зустрічаються у людей старшого покоління. На жаль, трапляються випадки, коли дорослі люди ухиляються від праці, пиячать, стоять осторонь колективної справи, не бережуть загальнонародну власність, погано ставляться

до людей, до сім'ї. Там, де не звертають уваги на такі порушення норм соціалістичної моралі, хороших наслідків у вихованні дитини не буде.

Особлива увага зверталась на те, що тільки ті батьки можуть виховати у своїх дітей справді хороші риси людини, які своїм особистим прикладом закликають їх до всього благородного, високоморального.

Чільне місце у програмах батьківського педагогічного всеобучу посідали питання вікової і педагогічної психології. Адже, складність виховання зумовлена тим, що перед батьками раз у раз виникають нові питання і проблеми, які не завжди можна розв'язати, керуючись лише почуттями і виховною інтуїцією. Вони потребують глибокого вивчення психології дітей, їхнього внутрішнього життя.

А.С.Макаренко писав: “Якщо ви породили дитину – це значить на багато років вперед ви віддали їй все напруження своєї думки, всю свою увагу і всю свою волю. Ви повинні бути не тільки батьком і шефом своїх дітей, ви повинні бути ще й організатором свого власного життя, бо поза вашою діяльністю як громадянина, поза вашим самопочуттям, як особи, – не може існувати і вихователь”. [3, с.25].

Чітку логіку основних шляхів формування відповідальності батьків за виховання дітей бачимо у наукових працях великого вченого, педагога В.О. Сухомлинського, які наприклад, викладені в бесідах “До материнського і батьківського обов'язку людини треба готувати майже з колиски – ось в чому проблема”, “Про громадську і моральну відповідальність батьків”, “Бачення власного морального обличчя”, “Що звеличує вас в очах ваших дітей”, “Бережіть в душі дитини віру в високе, ідеальне, стійке”, “Бережіть людську любов”, “Моральні цінності сім'ї”.

Виховання підростаючого покоління – як моральний, так і правовий обов'язок усіх батьків. Це означає, що вимоги до виховання дітей закріплені законом і на варті сумлінного виконання їх стоїть держава та її соціалістичний правопорядок і радянська законність. У статті 16 Кодексу законів про місію, опіку, шлюб і акти громадянського стану Української РСР говориться: Батьки

зобов'язані піклуватися особою неповнолітніх дітей, їх здоров'ям та фізичним розвитком, вихованням їх у напрямку, який відповідає цілям держави та державним завданням виховання, освітою і підготовкою їх до суспільно корисної праці.

Закон пов'язує обов'язок виховання дітей з обов'язком батьків утримувати їх. Піклування про дітей, визначене законом, передбачає організацію і забезпечення життя і побуту дитини, правильний режим, що відповідає стану здоров'я дитини. Тільки при дотриманні цих вимог можна досягти бажаних результатів.

Надзвичайно важливим у вихованні є цілеспрямовані дії батьків по прищепленню дітям навичок, звичок, правил поведінки. Батьки передають їм знання по формуванню мислення, організації культурного дозвілля тощо. Поряд з цим велике значення має нагляд батьків за дітьми: контроль над їх діями і вчинками, спрямування цих дій і вчинків відповідно до завдань виховання, правил соціалістичного співжиття.

Нагляд за дітьми забезпечує охорону здоров'я і життя дитини, сприяє формуванню у них моральних якостей, застерігає від псування дітьми майна, порушення прав та інтересів інших осіб, забезпечує дотримання правил громадського порядку.

Одним з основних завдань батьків є виховання у дитини з раннього віку обов'язку дотримання правил громадського порядку і соціалістичного співжиття. Необхідність цього визначається, по-перше, тим, що діти і особливо підлітки вступають у взаємовідносини з громадським оточенням – дітьми, підлітками, дорослими; по-друге, – метою закріплення цих правил у свідомості зростаючої людини.

Для формування рис громадянина надзвичайно важливо своєчасно повідомляти і прищеплювати дітям правила поведінки у сім'ї, колективі, громадських місцях, побуті; виховувати гідне ставлення до соціалістичної й особистої власності, підпорядкування своєї поведінки інтересам суспільства. Все це повинно стати у дитини звичкою і зберегтися на все життя.

В обов'язок батьків входить піклування про освіту дітей. Вони готують дітей до школи, контролюють їх навчання. Батьки зобов'язані контролювати навчання дітей і тоді, коли вони, закінчивши школу, йдуть вчитися в інші учбові заклади.

У процесі виховання батьки вживають заходів для забезпечення слухняності дітей, іноді й примусових. Ця сторона дій з боку батьків впливає з обов'язку виховання і теж становить правомочність батьків.

Створюючи умови для виховання і здійснюючи його, батьки вступають у відносини з рядом осіб, установ, колективів. В усіх цих відносинах вони захищають і представляють інтереси дітей, їм надано права. Які гарантують безперешкодне здійснення виховання. Так, батьки мають право на повернення дитини від будь-яких сторонніх осіб, незалежно від підстав, за якими вона опинилася у цих осіб. Ніхто не має права затримувати у себе чужу дитину проти волі батьків. Батькам надано право на представництво і захист особистих і майнових інтересів дітей, право віддавати їх на виховання і навчання.

У Кодексі законів про місію, опіку, шлюб підкреслено, що батьківські права повинні здійснюватись тільки в інтересах дітей і згідно з інтересами держави. Всі заходи щодо дітей застосовуються за спільним порозумінням батьків.

Батькам надано великих повноважень у справі виховання дітей. При здійсненні їх, треба керуватися принципами, методами і засобами виховання, які склалися в нашому суспільстві.

Батьки перші, хто відчуває на собі наслідки виховання, хорошого, правильного або поганого, хибного чи повної відсутності виховання. Діти приносять радість і гордість, коли добре вчаться, якщо вони культурні, доброзичливі, старанні. Ставши дорослими, такі діти добре розуміють своє місце у суспільстві, дотримуються принципів нашого життя, своїми руками завойовують собі щастя, повагу, авторитет, вірно служать Батьківщині.

Література:

1. Взаимоотношение родителей и детей по семейному законодательству. – М., Гослитиздат., 1960
2. Кодекс законів про сім'ю, опіку, шлюб і акти громадського стану, К., Держполітвидав, 1958
3. Макаренко А.С. Книга для батьків, Твори, Т.4, “Радянська школа”, К.,1954.- С.25
4. Програма Комуністичної партії Радянського Союзу, Держполітвидав УРСР, К., 1954
5. Родинна педагогіка: Навчально-метод. посібник/ А.А. Марушкевич та ін. – К.: ПАРАПАН, 2002. – 216 с.
6. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка. – К.: Рад. школа,1978. – 263 с.